

הערה מחקרית

האם וכיצד השפיע הרב שג"ר
על חקר החסידות בדורנו?
הרב צבי לשם

מבוא

מן המפורסמות שהרב שג"ר (שמעון גרשון רוזנברג 1949-2007) זצ"ל היה בין המובילים בהכנסת לימוד החסידות לישיבות הציוניות ובכינונו של זרם "ניאו-חסידי" דתי-לאומי, כפי שכותב תלמידו הרב שמעון דייטש, "הרב היה מן הראשונים שהכניס לסדר היום של בני הישיבות הציוניות את לימוד תורת החסידות על מגוון אסכולותיה – חב"ד, ברסלב, איז'ביצה ועוד. יש הרואים בו את אבי הישיבות החסידיות-ארץ-ישראליות..."¹. כבר בשלב זה כדאי שנשים לב לאזכורים של ברסלב, איז'ביצה וחסידות חב"ד. כידוע הרב שג"ר לימד שיעורים רבים בספרי חסידות (במיוחד בתורות של רבי נחמן מברסלב ושל אדמו"רי חב"ד), וגם כתב ופרסם לא מעט על החסידות, כפי שניתן לראות בביבליוגרפיה המופיעה בספר 'נהלך ברג"ש', מאמרים על חב"ד, ברסלב, על רבי צדוק הכהן ועל האדמו"ר מפיאסצנא (על תורת הסבל של "אש קודש" וגם על שיטת הדמיון שלו ב'בני מחשבה טובה'). מאז שנערכה ביבליוגרפיה זו התפרסמו מאמרים נוספים בחסידות, דוגמת המאמר על תורת המחלוקת בשיטת רבי נחמן בספר 'בצל האמונה: דרשות ומאמרים לחג הסוכות'.² חשוב לציין גם שלאחרונה יצא לאור ספר ראשון מתוך סדרת ספרים של שיעורי הרב שג"ר על תורות מליקוטי

* תודתי לד"ר זוהר מאור ולכל החוקרים המוזכרים במאמר שיתפו איתי פעולה בליכון הנושא.
¹ 'נהלך ברג"ש', אלון שבות תשע"א, בעריכת זוהר מאור ושמעון דייטש, עמ' יא. למידע ביוגרפי עי' שם עמ' ט-יא. לרשימה ביבליוגרפית עי' עמ' 375-384.
² אלון שבות תשע"א, בעריכת ישי מבורך.

מוהר"ן (א-לא), בעריכת תלמידו הרב נתנאל לדרברג.³ בנוסף, אף שהרב שג"ר לא פרסם מאמר מסודר על ספר מי השילוח, אזכורים רבים של ספר זה מפורזים על פני כתביו, ובמיוחד במאמרו על התשובה בכתבי רבי צדוק.⁴ יתכן מאד שהוא העדיף לכתוב על רבי צדוק השיטתי יותר, ולא על שיטתו המקוטעת של בעל מי השלוח. מכל מקום, לפי הבנתו של הרב שג"ר, שיטת התשובה של רבי צדוק זהה לזו של מי השילוח, כמו שהוא כותב, "חידוש זה למד ר' צדוק מרבו".⁵

לאור הסקירה הנ"ל לא מפתיע שגם תלמידיו של הרב שג"ר המשיכו את דרכו, לא רק בלימוד והוראת החסידות, אלא גם בכתיבה עליה.⁶ בהקשר זה של כתיבת תלמידיו על החסידות, ניתן להזכיר את הספר 'חי באמת: חמשה מאמרים מבית שיח יצחק בתורת ר' נחמן מברסלב'.⁷ יש לציין שגם חברו הטוב ושותפו לדרך של הרב שג"ר, הרב יאיר דרייפוס שליט"א, חיבר ספר על תורת רבי נחמן: 'חתונה של אבודים: קריאה חדשה במעשה משבעה הקבצנים'.⁸ מן הראוי להזכיר גם את ספר שערך רועי הורן: 'החיים כגעגוע: קריאות חדשות בסיפורי מעשיות של ר' נחמן מברסלב'.⁹ בין המשתתפים בכרך זה אנו מוציאים את הרב שג"ר וכמה מתלמידיו, הרב דב זינגר, הרב אלחנן ניר, ואדמיאל קוסמן.

השאלה בה נעסוק כאן היא: עד כמה ואיך השפיע הרב שג"ר על המחקר האקדמי בתחום החסידות, מחוץ לכותלי בית המדרש? כצפוי, לא מעט מתלמידיו המשיכו את דרכם האוניברסיטאית בתחומי מדעי היהדות, מכיוון שהרב שג"ר, עם כל הביקורת

³ "שיעורים על ליקוטי מוהר"ן – חלק א", אלון שבות תשע"ב.

⁴ "תשובה כקבלה עצמית", "שובי נפשי", אפרת תש"ס, עמ' 133-159.

⁵ שם, עמ' 134. ועי' שם גם עמ' 138, 157.

⁶ יש לשים לב לכך שהמונח "תלמידי הרב שג"ר" כולל כמה דורות של תלמידים: תלמידי ישיבת הכותל (שנות השבעים עד אמצע שנות השמונים), ישיבת מקור חיים ובית מדרש מעלה (סוף שנות השמונים), בית מורשה (עד אמצע שנות התשעים) וישיבת שיח יצחק (אמצע שנות התשעים ועד למחלתו ופטירתו בטרם עת בשנת 2007). לא ראי זה כראי זה. יתכן שהבדלי הגישות של תלמידיו החוקרים נובעים בין היתר מהלימוד אתו בתקופות שונות בחייו, כיוון שהרב שג"ר היה בבחינת "נחל נובע", והמים שנבעו היום היו שונים מהמים שנבעו אתמול ואכמ"ל.

⁷ אפרת (ללא ציון שנה).

⁸ אפרת תשע"א.

⁹ תל אביב 2010.

שלו על כל שהלימוד האקדמי אינו ממלא את ה"פונקציה של הברית"¹⁰, שילב מקורות ושיטות מחקריות בשיעוריו ובכתיבתו. בין תלמידי הרב שג"ר העוסקים במדעי היהדות, בתחומי הקבלה והמיסטיקה (ולא בתלמוד), ניתן לציין את ד"ר זהר מאור (מיסטיקה מודרנית בפראג), ד"ר אבישר הר שפי (הספרות הזוהרית) ואת ד"ר דרור בונדי (הגותו של ר' אברהם יהושע השל, שגם היא סוג של ניאוו-חסידות).¹¹

טענתנו היא, שמעבר לנוכחותם בעולם המחקר ועיסוקם באותן החסידויות שהרב שג"ר עסק בהן, ניתן להוכיח השפעה שלו על התודעה העצמית של רבים מתלמידיו החוקרים. במאמר קצר זה נוכיח על ידי הבאת דברי הרפלקסיה של אותם החוקרים, את החוב שהם חשים כלפי רבם, אודות העובדה שהם לומדים וחוקרים חסידות, ואת הדרכים בהן הם רואים את עצמם כמושפעים מדרכו של הרב שג"ר בקריאת טקסטים חסידיים.

החוקרים ותודעתם העצמית

נתנאל לרברג המוזכר לעיל חיבר שני ספרי מחקר בחסידות, בראשון ניתן למצוא דברי תודה נלהבים לרב שג"ר: "חוב עמוק של הכרת תודה הנני חש למורי היקר, הרב שג"ר... המפגש עם כנותו, צורת לימודו העמוקה ויכולתו להנהיר בשפה בהירה הלכית

¹⁰ עי' 'בתורתו יהגה: לימוד גמרא כבקשת אלוקים', אלון שבות תשע"א (בעריכת זוהר מאור), עמ' 180-149 בהקשר התלמודי. יתכן שדבריו נכונים גם לגבי חקר מחשבת ישראל. ואולי ראוי ג"כ לחקור את המחקר התלמודי של תלמידיו, כמו הרב ד"ר יהודה ברנדס, והרב ד"ר עוזיאל פוקס (אגב, שניהם כתבו גם על חסידות).

¹¹ זוהר מאור, 'תורת סוד חדשה: רוחניות, יצירה ולאומיות ב"חוג פראג"', ירושלים, תש"ע. אבישר הר שפי, 'מלכין קדמאין: מיתוס מלכי אדום בספרות הזוהרית', עבודה לקבלת תואר דוקטור, אוניברסיטת בר-אילן, רמת גן, תשע"א. ועי' בספרו הראשון של בונדי, 'איכה? שאלתו של א-לוהים ותרגום המסורת בהגותו של אברהם יהושע השל' (ירושלים תשכ"ח), מוקדש לזכרו של הרב שג"ר: "...ולזכרו של הרב שג"ר, איש ירא-ה' ואוהב הבריות...." בנוסף כותב בונדי ב"פתח דבר", "לפני כשנתיים זכיתי לשוב לשיבת 'שיח', ללמוד לפני הרב שג"ר וללמד חבורה של לומדי השל. מאז הסתלק הרב שג"ר לבית עולמו, עולמנו שלנו אינו כשהיה. בהעדרו אבד עומק והכל החוויר, ופתאום חשתי כלפיו הודיה לאין שיעור". כמה מפרסומיו של הרב שג"ר רשומים בביבליוגרפיה, כולל מאמרים על חסידות חב"ד.

נפש פנימיים, נגעה בשורש נשמתי והקסימה אותי גם כשלא הבנתי דבר". ספרו השני מוקדש לזכרו של הרב שג"ר.¹²

כשבקשתי מלדברג לתאר את השפעתו של הרב שג"ר על דרכו המחקרית הוא ענה לי: "...אני חש ומקווה שכתובתי היא אקדמית במובן המקצועי ובניסיון להגיע לממד אובייקטיבי רך ללא יומרה מעבר לכך. עם זאת, ואולי נקודה זו קיבלתי מהרב שג"ר, אינני עובד בדיסציפלינה אחת אלא משלב את הזווית ההיסטורית, הפנומנולוגית, הטקסטואלית, הספרותית ועוד, בו זמנית. מבחינה זו היסטוריון יתקשה מחד, וחוקר מחשבת ישראל יתקשה מאידך, לראות בכתובתי עבודה מדעית במובן החמור והנוקשה... בטענה שלא ברור מתי ואיך אני בוחר להשתמש בכלי כזה או אחר... יש כאן שילוב בין אינטואיציה ורגישות לצד למדנות ותהייה, המחוללים לאחר מכן את הבחירה בכלי העבודה הרלוונטי... ההיקבעות על כלי עבודה אחד, טוב ככול שיהיה, איננה מספיקה בכדי לתאר עולם נפש ורוח עשיר ותוסס.

בזמן האחרון אני חושב שאולי צורת עבודתי ב'סוד הדעת' ו'השער לאין' מושפעת מגישתו של הרב שג"ר ששילבה בין הרבה כלים בו זמנית בשעת הלימוד, אם כי אני מקפיד יותר על הקפת כל החומר הנדרש. ישנם כמה דורות של תלמידי הרב שג"ר, הייתה תקופה שמבחינתו עיקר החסידות היה הגישה האותנטית והקיומית – ואז הוא הרבה לצטט מקירקגור וכדומה. בשנים האחרונות הוא קרא את החסידות מזווית אחרת, שאיננה קיומית אלא פוסט מודרנית. ממילא הוא גם העמיד תלמידים שונים בקריאתם...".

תלמיד אחר של הרב שג"ר שכדאי להזכיר בהקשר שלנו הוא אביחי צור, שכתב את עבודת הגמר שלו על שיטת ההרמנויטיקה של הרב שג"ר.¹³ במאמרו על ספר 'אש

¹² הספר הראשון, "סוד הדעת: דמותו הרוחנית והנהגתו החברתית של רבי ישראל בעל שם טוב", ירושלים תשס"ז, עמ' 17, והספר השני, 'השער לאין: תורת החסידות בהגותו של רבי דוב בער, המגיד ממזריץ', ירושלים תשע"א.

¹³ 'דקונסטרוקציה דקדושה – יחסו של הרב שג"ר למסורת כמבוא להגותו', באוניברסיטה העברית בירושלים, תשס"ח, חלק ניכר של העבודה גם הופיע כמאמר, 'דקונסטרוקציה דקדושה: מבוא להגותו של הרב שג"ר', 'אקדמות' כא, ירושלים אלול תשס"ח, עמ' 110-139.

קודש' של האדמו"ר מפיאסצנא¹⁴ ובמאמרים נוספים, מזכיר צור את כתביו של הרב שג"ר. יש לשים לב שגם צור מתמקד במאמרו, בנוסף לאדמו"ר מפיאסצנא, ברבי נחמן מברסלב וברבי צדוק הכהן, האדמו"רים שבהם הרבה הרב שג"ר לעסוק. בתגובה לשאלתי על השפעתו של הרב ענה לי צור: "...אני מושפע מאופן זה של קריאת טקסטים: הבנתם שלא מתוך הנחות היסוד שלי (עד כמה שניתן) אלא מתוך כוונה ללבן מהי המוטיבציה המסתתרת בחובם, שלאורה ניתן לעשות דברים רבים, כגון: הארת מושגים תורניים על פיה – וכן הארתה על פי מושגים אלו; הצבת גבול להגות כאשר היא סוטה מהמוטיבציה שלה עצמה ולא דווקא מתוך סתירה לעמדתי או עמדת התורה; הבנת סתירות פנימיות בתוך אותה הגות שמתגלות לא אחת לא כסתירה כלל אלא כהתגלמות של הרעיון הבסיסי ביותר שבה, דווקא מתוך פרדוקס ונשיאת הפכים. בעיני זהו גוון של "דין לכף זכות" בעקבות פרשנות של הרב שג"ר לנושא אצל ר' נחמן, כפי שהארתי במאמר שיצא לא מזמן בספר 'חידת הייסורים'.¹⁵

לגבי פיאסצנא, המהלך היה מעט הפוך (ללא כל צורך בעניין הצבת הגבול) כאשר מושגים מן החוץ האירו אותו עצמו (טראומה-משבר, כשהאחרון מבטא גאולה); ולבסוף הוא האיר אותם, והראה את הגבול הפנימי שהם זקוקים לו לאור המוטיבציה שלהם (משבר כמושג נושא הפכים: התפרקות ורצף). זו קריאה שג"רית של הטקסט, הן מצד חשיפת המוטיבציה והעומק, והן מצד הפרדוקס המתגלה, שארית הצלם המתגלה דווקא מתוך הפירוק. וכפי שמופיע בציטטה ממנו על המתקת הדינים, שיש בה חסד ודין יחדיו.

השפעתו העיקרית של הרב שג"ר עלי היא כאמור באופן החשיבה בכלל. אך בנידון דידן ההשפעה היא גם תוכנית משום שהוא כתב על האדמו"ר ולכן עצם המעקב אחר תורת הייסורים שעוברת רדיקליזציה, לקוח מדברי הרב שג"ר...

¹⁴ "הוא יתברך מסתתר בבתי גואי" – תורת הייסורים של האדמו"ר מפיאסצנא, (דפים לחקר השואה, מאסף כה' (תשע"א), עמודים 190-151).

¹⁵ אביחי צור, "לב האדם גם הוא דורש את שלו": טראומה, "חלל-פנוי" ו"ייחוד-גמור", בתוך: ברוך כהנא, חיתה דויטש ורוני רדמן (עורכים), 'חידת הייסורים – כאב ואובדן במבט קיומי, הגותי ויהודי', תל אביב וירושלים, תשע"ב, עמ' 241-259; 386-394. יש לציין גם את עבודתו של ד"ר שילה פכטר, 'שמירת הברית: לתולדותיו של איסור הוצאת זרע לבטלה', אוני' העברית תשס"ז, בה יש עיסוק רב בחסידות בכלל ובברסלב ורבי צדוק פברט. בהקדמה לעבודה רב-תחומית זו כותב פכטר: "בישיבת שיח נתנה לי הזדמנות לפתח הבנה זו, וקריאתי את סוגיית הגמרא מושפעת משיעורי הגמרא העמוקים של הרב שג"ר".

הקשרים תוכניים נוספים שהרב שג"ר הוזכר בהם... צמד המושגים "כאב" מול "סבל"; היחס לזיכרון העתיד, בקשר לאכילת מרור בגטו; ועניין ההדרכה לדמיון כביכול את הקב"ה בתפילה ודברי הרב שג"ר על כך במאמרו 'על אמונה, אמנות ודמיון'.¹⁶ כל ההקשרים התוכניים הם ביטויים של אופן החשיבה הפרדוקסלי הנ"ל....".

כשאנחנו נגשים לשדה של חקר החסידות במסגרת האקדמית הרשמית, אי אפשר שלא לשים לב למספר הגדול של תלמידי הרב שג"ר, שלא רק פעילים בתחום, אלא גם טורחים לציין במפורש את השפעתו של הרב על מחקרם (או לפחות על התעניינותם בתחום החסידות). על מנת להדגים את התופעה אביא אזכורים של הרב שג"ר, הנמצאים בהקדמות לחמשה ספרים או דיסרטציות על החסידות שנכתבו בשנים האחרונות (לפי סדר כרונולוגי):

1: פרופסור צבי מרק, חוקר חסידות ברסלב, כותב בספרו הראשון על רבי נחמן, "למורי ורבותי... ולרב שג"ר שקירבני בעומק ובחן לעולמו המרתק של ר' נחמן מברסלב".¹⁷

2: ד"ר אביעזר כהן, חוקר "מי השלוח" ורבי צדוק הכהן, כותב בעבודת הדוקטור שלו על ספר "מי השלוח", "ברצוני לציין כי מי שפתח בפני קריאות עומק בהגות החסידית, כמו גם תבע לתרגם משנה זו ל"תורת-חיים", היה מורי ורבי הרב שמעון גרשון רוזנברג (שג"ר). הכנות והיושר, שלא לומר ההיקף האינטלקטואלי, וחתירתו להפוך את הנלמד לכוח מניע ממשי בחיים, הם דגם שלאורו אני הולך. עתה שאני כותב את הדברים, מו"ר נאבק במחלה קשה, אני מאחל לו בריאות טובה ומהירה ומאחל לו ולנו שיזכה לשוב ולשמש "אור-המאיר" בעולם בו אור וחושך משמשים בערבוביא".¹⁸

בנוסף לזה כתב כהן: "למדתי חסידות עוד לפני שהכרתי את הרב שג"ר. למדתי בישיבת תורה ואמונה שנוהלה ואומצה בידי חסידי בעלז... התחלתי ללמוד עם חברותא

¹⁶ "על אמונה, אמנות ודמיון", ב"משיב הרוח" יב, תשס"ג (ערך אבישר הר-שפי), עמ' 62-57.

¹⁷ 'מיסטיקה ושיגעון ביצירת ר' נחמן מברסלב', תל אביב 2003, עמ' 11. לצערי הרב, בעת כתיבת המאמר פרופ' מרק היה שרוי באבל על פטירת אביו ז"ל ולא היה אפשר לקבל את התיחסותו האישית לנושא מעבר לאמירה שמדובר ב"שאלה מרתקת".

¹⁸ "תודעה עצמית בספר מי השלוח ככלי לקיום הזיקה שבין הא-ל והאדם", מחקר לשם קבלת תואר דוקטור, אוני' בן-גוריון, באר שבע, תשס"ו, עמ' 3.

את ספרי רבי צדוק מלובלין בשעה 6:30-4:00 בבוקר, כי לא היתה שום מסגרת זמן אחרת שיכולנו להקדיש ללימוד חסידות. תוך כדי לימוד רבי צדוק, התחלתי לברר לעצמי, מה בעצם רבי צדוק רוצה מקוראיו-תלמידיו? איזה שינוי הוא מבקש לחולל? היכן מתבצע השינוי זה (בנפש או שמא גם בתודעה)? ... אדמיאל קוסמן, שבאותה תקופה למד אף הוא באותה ישיבה... הציע לי לנסוע לישיבת הכותל ולשאול קלטות של הרב שג"ר... מצאתי אצלו את מה שחיפשתי מבחינת המתודה – כיצד לקרוא טקסטים בכלל וחסידים בפרט. אני זוכר שבשיחה ארוכה טענתי לפניו (הרב שג"ר) שעלינו לתרגם את הטקסט לעולם המושגי שלנו, משפה לשפה (=המושגית), ותגובתו היתה שהוא חושב בדיוק כך... עברו כשנתיים בהן שמעתי המון קלטות, ואח"כ התחלתי להגיע לשיעוריו ב"שפע" (מקור חיים)... עד לשיחה הראשונה שבה הצטרפתי למסגרת בה לימד".

3: הרב ד"ר צבי לשם, חוקר האדמו"ר מפיאסצנא, כותב בעבודת הדוקטור שלו: "לקראת סיום עבודה זו הלכו לעולמם שני חברים שגם עימם שוחחתי בנושאים הקשורים למחקר... והאי גברא רבה, מו"ר הרב שג"ר ז"ל. יהי זכרם ברוך".¹⁹

להרחבה, אוסיף ששלא כרוב החוקרים תלמידי הרב המוזכרים כאן, אני פגשתי את הרב שג"ר לראשונה אחרי קרוב לשני עשורים של לימוד והוראה אינטנסיביים של כתבי החסידות. גם אני התעניינתי מאד בחסידות ברסלב, איז'ביצה, רבי צדוק והאדמו"ר מפיאסצנא. אם כן, ברור שלא הרב שג"ר עורר בי את העניין בלימוד החסידות, אבל יתכן שהעובדה שהוא עסק באותם האדמו"רים שעניינו גם אותי, משכה אותי אליו (בנוסף לצדדים נוספים באישיותו ובתורתו). כבר הייתי מצוי בעולם האקדמי, לכן לא הייתי זקוק ל"אישורו" לעסוק במחקר. מה, אם כן, היתה השפעתו על דרכי? קודם כל צורת החשיבה התורנית הכללית שלי, בשלב שני אפשר להגיד שיש השפעה גם על התכנים עצמם, ועל דרכי בניתוחם. נראה שקריאותיו הקיומיות והפוסט-מודרניות, יחד עם גישתו הרב-תחומית, שימשו לי אימות של אינטונציות קודמות. גם שילוב הדיסציפלינות השונות מהעולם האקדמי (פילוסופיה כללית, פסיכולוגיה, חקר הדתות ועוד) אצלו, השפיע על הדרך בה אני קורא טקסטים בכלל (כולל טקסטים

¹⁹ 'בין משיחות לנבואה: החסידות על פי האדמו"ר מפיאסצנא', מחקר לתואר דוקטור, אוני' בר-אילן, רמת-גן, תשס"ז, עמ' לא ממוספר.

חז"ליים), וטקסטים חסידיים בפרט. הקורא את מחקרי יראה גם נוכחות של הרב וכתביו, כי אני מחשיב אותם כטקסטים קאנוניים של "ניאו-חסידות" אותם אני משווה למקורות חסידיים קלאסיים.

4: ד"ר יהודה בן-דור, חוקר "מי השלוח", כותב בדיסרטציה שלו, "תודה לרבנות שפתחו לי פתח לעולמה של החסידות והטעימו לי את טעמה אשר שנים אחר כך הביא אותי לכתיבת עבודה זו... ולרב שג"ר ז"ל".²⁰

כשבקשתי מבן-דור להגדיר את השפעת הרב קבלתי תגובה זו:

"הפגישה הראשונה שלי עם החסידות היתה במפגשים שנערכו בביתו של הרב דרייפוס... הרב דרייפוס עודד אותי ללכת לשמוע את הרב שג"ר בישיבת הכותל. הלכתי וישבתי בשיעור של הרב שג"ר. מהשיעור ההוא זכור לי דבר אחד שהיה לגבי גילוי. בניסיון לשחזר את הדברים: הרב שג"ר אמר לנו "ברוך שאמר והיה העולם" – המשמעות איננה "ברוך" – מקור הברכות, "שאמר" – "בריאת העולם במאמרות", "והיה" – "... לא כך! אלא "ברוך שאמר והיה העולם!" לעמוד מול העולם ולקרוא את הקריאה הזו כקריאת התפעלות!"

5: ד"ר רון וקס, חוקר האדמו"ר מפיאסצנא, כותב בספרו: "את שיעורי הראשונים בחסידות בכלל ובפיאסצנא בפרט זכיתי לשמוע ממורי הרב שג"ר זצ"ל".²¹

בנוסף לכך הוא גם כתב לי: "הייתי תלמידו של הרב בתחילת דרכי בתורת החסידות. השפעתו עלי היתה בשני דברים עיקריים: העיון המעמיק של הרב בתורות החסידיות, לעתים תוך כדי השוואתם עם פילוסופיות שונות, שהשאיר רושם עלי. הרצון והמאמץ האינטלקטואלי והנפשי של הרב לשאוב משמעות קיומית מתוך התורות החסידיות, בעיקר מפיאסצנא, ברסלב ואיז'ביצה."

ראוי לציין שמתוך חמשת החוקרים שהזכרנו כעת, כולם (למעט צבי מרק) גם מביאים את ספרי הרב שג"ר בביבליוגרפיות שלהם ו/או מזכירים אותו בטקסט המחקר

²⁰ עיון במי השלוח לר' מרדכי יוסף מאיז'ביצא, מחקר לשם קבלת תואר דוקטור, אוני' העברית, ירושלים, תשס"ט, עמ' לא ממוספר.

²¹ 'להבת אש קודש: שערים לתורתו של האדמו"ר מפיאסצ'נה', אלון שבות, תש"ע, עמ' 16.

עצמו. הם אכן כותבים על אותן החסידויות שהרב שג"ר בעצמו הרבה ללמוד, ללמד ולכתוב אודותיהן.²²

סיכום

אכן ראינו שהרב שג"ר השפיע על תלמידיו בזה שהם ממשיכים להתעסק בחסידות בכלל, ובאותן החסידויות שהרב שג"ר עצמו עסק בהן (במיוחד בחסידויות ברסלב, איז'ביצה-לובלין ופיאסצנא) בפרט. אפשר לציין גם את העובדה שהשפעתו מורגשת בכניסת יותר חוקרים דתיים (ואפשר להגיד "תורניים" או "ישיבתיים") למחקר האקדמי על החסידות, דבר שעלול להשפיע על כיוונים, דגשים וסגנונות במחקר. נראה שמדובר על מצב של הזדהות אישית/דתית של החוקרים עם החומר הרבה מעבר למקובל באקדמיה, יעידו על כך דברי החוקרים עצמם. כמובן, יש שיגידו שמדובר בתופעה שלילית, כיון שהקרבה לחומר עלולה לטשטש את הגבולות בין החוקר ובין מושא מחקר, ובכך לפגוע באובייקטיביות שלו.²³ אבל, נראה לי שהרב שג"ר עצמו היה מזדהה עם גישה הפוכה, הטוענת שעל מנת להבין ולחקור תופעה לעומק, חייב החוקר להזדהות עם מושא מחקר ולהכיר אותו "מבפנים". יתר על כן, נראה שהוא (כ"פוסט-מודרניסט") היה לועג לטענה שניתן לשמור על אובייקטיביות במחקר, כמו שהוא זלזל בטענת האובייקטיביות של חוקרי התלמוד.²⁴ בנוסף, ברור מעבר לכל ספק שלפחות בתודעה העצמית של אותם החוקרים, יש השפעה מכריעה של רבם הנערץ. השאלה שנשארת פתוחה עדיין ודורשת מחקר נוסף היא האם בנוסף לאהבתם לתחום החסידות (ולחסידויות ספציפיות) ול"אישור" לעסוק במחקר אקדמי, השפיע הרב שג"ר גם על מתודת המחקר של תלמידיו. קרי, האם מדובר בתופעה סובייקטיבית בלבד בתודעה העצמית של החוקרים, או שאפשר לאמת את תחושתם ע"י ניתוח טקסטואלי, ולהוכיח

²² מלבד חסידות חב"ד. יתכן שתלמידיו לא התמקדו בתורת חב"ד כיוון שדרכה יותר פילוסופית-עיונית, ופחות "קיומית" ביחס לחסידות ברסלב, איז'ביצה ופיאסצנא. בכל זאת, חשוב לציין שאחר שסיימתי לכתוב מאמר זה, הוציאה ישיבת שיח יצחק לאור ספר על תורת חב"ד; 'שבעה רקיעים: שיח חב"ד', אפרת תשע"ד, בעריכת אורי ישראל מייטליס. בערך באותו זמן עוד תלמיד של הרב שג"ר, איתן אברמוביץ, סיים כתיבת דוקטורט על רבי צדוק הכהן באוניברסיטת בר-אילן.

²³ עי' דברי פרופ' יונתן גארב בספרו 'Shamanic Trance in Modern Kabbalah', עמ' 6. אגב, ראוי להודות שכותב מאמר זה, כאחד החוקרים הנחקרים בו, חשוד לא רק בקרבה לחסידות ולרב שג"ר, אלא גם לעצמו! בכל זאת ניסינו לשמור על "אובייקטיביות".

²⁴ 'בתורתו יהגה' עי' הע' 10.

שהם מבינים את החסידות והגותה, ומנתחים את הטקסטים, באותה הדרך שהרב שג"ר בעצמו התווה.

לכן, אין לטעון נגד דברינו שחסרות כאן ראיות פילולוגיות, ושהתיאוריה כאן מבוססת אך ורק על התודעה העצמית של החוקרים. ברור שניתן כבר לקבוע בשלב זה שהריכוז הגבוה של תלמידי הרב שג"ר (שלא לדבר על תלמידיהם) הפועלים בשדה המחקר החסידי משמעותי בפני עצמו כמקרה של "כמות שהופכת לאיכות". בנוסף לכך, אל לנו לזלזל בתודעה העצמית של החוקר. כשחוקר לא רק מודה, אלא מכריז בריש גלי שהוא מושפע, כדאי שניקח את דבריו ברצינות. ברור שאיני בא לומר כאן "סוף פסוק" בנושא, ועדיין נשאר מקום למחקר נרחב יותר בכיוון הפילולוגי של בדיקת המחקרים עצמם מול הספרים של הרב שג"ר.